

ПІДРУЧНИК З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ У ШКОЛІ: ДОСВІД КРАЇН ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Д. В. Гриненко,

аспірантка Інституту педагогіки НАПН України

У статті автор досліджує особливості створення підручників з іноземної мови, призначених для середніх загальноосвітніх закладів країн Європейського Союзу, аналізує вплив основних нормативних документів на сучасний розвиток європейського підручникотворення, зокрема визначаються критерії оцінки якості підручника, у тому числі вимоги до лексичного наповнення навчальної книги, презентації матеріалу та наведення інструкцій. Окрім того, презентовано найпоширеніші підходи до конструювання підручників з іноземної мови, виокремлено функції, які вони повинні виконувати, а також наведено приклади вправ, націлених на засвоєння учнями відповідного граматичного матеріалу. Виокремлено переваги і недоліки друкованих та електронних підручників, розглянуто можливі шляхи їх ефективного застосування на занятті.

Ключові слова: *країни Європейського Союзу, підручник з іноземної мови, підходи до конструювання підручників, «цикл самостійного навчання», оцінка якості підручника.*

Постановка проблеми. Актуальність іншомовної освіти в усьому світі спричинена, насамперед, різноманітними глобалізаційними процесами, що стимулюють представників тих чи інших спільнот активно вивчати іноземну мову з метою полегшення міжкультурної комунікації. При цьому досягнення цілей іншомовної освіти неможливе без створення високоякісного підручника, що зможе представити необхідний змістовий матеріал, мотивувати учня до його вивчення, забезпечити можливість ефективного засвоєння школярем знань, передбачених навчальною програмою, а також полегшити роботу вчителя у процесі розробки плану уроку та безпосередньо на занятті під час надання учням необхідних навчальних інструкцій, пояснень граматичного матеріалу чи презентації тих чи інших лексичних одиниць та застосуванні максимальної візуалізації при цьому. Однак актуальною залишається проблема досягнення високого рівня якості підручника з іноземної мови, який зможе відповідати всім вимогам сучасної освіти. Потреба у такій відповідності стосується не лише створення нових навчальних книг з іноземної мови, а й тих, що вже існують та можуть бути значно вдосконаленими. Окрім того, з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій постає досить суперечне

питання доцільності застосування друкованої навчальної книги у школі, а також можливої її поступової заміни на електронні засоби навчання. У такому випадку для України досить корисним виявляється позитивний досвід країн Європейського Союзу, який може стати показовим.

Аналіз останніх досліджень. Проблемам конструювання підручників, а також використанню вітчизняної навчальної книги у шкільній практиці були присвячені праці таких українських дослідників, як Д. Д. Зуєв, Я. П. Кодлюк, І. Я. Лернер, П. В. Мороз, М. М. Сидоренко, Н. К. Скляренко. Серед досліджень, що охоплювали питання створення ефективного підручника з іноземної мови, варто відзначити праці О. Д. Карп'юк, І. І. Костікової, О. С. Пасічника, Т. К. Полонської, В. Г. Редька, А. П. Старкова та інших. Проблеми удосконалення підручника з іноземної мови присвячено низку праць зарубіжних науковців, серед яких М. Гренманн, Г. Рейдерс, Дж. Річардс. Питання створення електронного підручника та його активне застосування як у класі, так і під час самостійної роботи стало предметом наукових пошуків таких європейських вчених, як П. Гантінгтон, Д. Ніколас, Г. Р. Джамалі, І. Роуландс, К. Фасер. Однак вищезазначені дослідження не вичерпують проблему виявлення позитивного європейського досвіду в галузі створення підручника з іноземної мови, а також не надають цілісного уявлення про переваги та недоліки друкованої навчальної книги та її можливої заміни електронними підручниками.

Формулювання цілей статті. У статті ми поставили за мету характеризувати основні особливості створення шкільних підручників з іноземної мови у країнах Європейського Союзу, виявити переваги та недоліки як друкованих, так і електронних навчальних засобів у процесі формування ключових та предметних компетентностей школярів з іноземної мови, визначити позитивні тенденції, що зумовили високий рівень ефективності цих навчальних посібників задля можливого застосування досвіду вищезгаданих країн у вітчизняній іншомовній освіті.

Виклад основного матеріалу. Нині основні критерії якості підручника з іноземної мови у країнах Європейського Союзу визначаються «Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» («Common European Framework of Reference for Languages – learning, teaching, assessment»), прийнятими ще у 2001 році. У цьому документі чітко вказується на те, що будь-який підручник з іноземної мови повинен презентувати відповідний вибір навчальних матеріалів, які мають охоплювати письмові тексти, завдання, лексику та граматику. При цьому важливими залишаються чіткі інструкції щодо виконання індивідуальних і класних завдань, які повинні відповідати презентованому у підручнику матеріалу. Саме він має надзвичайно великий вплив на ефективність процесу навчання іноземних мов, оскільки більшості дітям притаманне «сліпе» слідування усним вказівкам вчителів та письмовим у підручнику, і лише невелика частина школярів демонструє власну ініціативність у плануванні та структуруванні власного

навчального процесу. Якісний підручник дає вчителеві можливість зробити певні висновки щодо навчального прогресу школярів [1, с. 141].

Відповідно до «Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», до авторів підручників з іноземної мови висуваються деякі вимоги щодо лексичного наповнення навчальної книги. Так, автор має можливість обирати для вивчення деякі ключові слова та словосполучення. Такі лексичні одиниці можуть або застосовуватися у певній тематиці та бути необхідними для реалізації потреб учня під час виконання комунікативних завдань, або презентувати культурні відмінності народу, мова якого вивчається, чи його важливі цінності. Однак автор повинен робити свій вибір на користь лише найбільш вживаної лексики у межах тієї чи іншої тематики, використовуючи у своєму підручнику автентичні тексти. При цьому розробникам навчальних книг рекомендується обирати лише ту лексику, яку буде відпрацьовано у відповідних вправах, поданих після її презентації. Усі інші слова та словосполучення повинні бути вилучені з презентації [1, с. 150–151].

Деяко інша специфіка притаманна навчанню граматичного матеріалу. У «Загальноєвропейських рекомендаціях з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання» вказується на те, що школярі можуть сформувати власну граматичну компетентність індуктивно (за допомогою презентації граматичного матеріалу в автентичних текстах або поєднання нових граматичних елементів, категорій, класів, структур, правил у речення, іноді виконуючи при цьому вправи), а також через презентацію певних парадигм, таблиць, форм з одночасним їх поясненням. У такому випадку авторам підручників рекомендується використовувати такі типи вправ на засвоєння граматики:

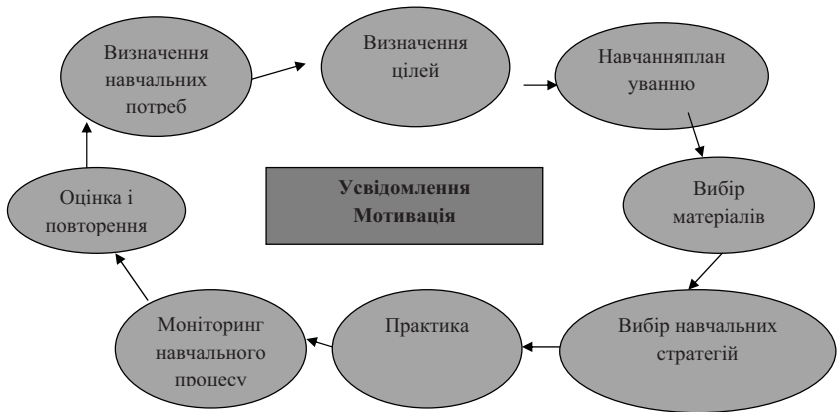
- заповнення пропусків;
- побудова речень згідно з поданою моделлю;
- вибір правильної відповіді;
- заміна однієї граматичної форми на іншу (наприклад, однину на множину, теперішній час на минулий, активну форму на пасивну);
- запитання-відповідь [1, с. 152].

До основних функцій, які має виконувати як електронний, так і друкований підручник з іноземної мови, на думку європейських науковців, належать:

- структурування навчальної програми, тобто чітке планування та систематична розробка навчального курсу, яка повинна бути визначена у підручнику, та забезпечення абсолютної ідентичності змісту, що вивчається дітьми незалежно від навчального середовища, в якому вони навчаються, а також тестових технологій, які застосовуються з метою оцінки учнівських навчальних досягнень;
- стандартизація інструкцій вчителя;
- презентація високоякісного навчального матеріалу, оскільки лише перевірений академічний ресурс може бути включений до навчальної книги;
- економія часу вчителя, який має можливість зосередити якомога більше уваги на навчання, не переймаючись при цьому добром необхідного навчального матеріалу;

• підвищення рівня кваліфікації вчителя, який отримує можливість по-знайомитися з новітніми методичними розробками, націленими на високо-ефективність навчального процесу та призначеними для дітей певного віку та початкового рівня знань [7, с. 45–46].

Варто зазначити, що, на переконання К. Гренманна, основною ціллю підручника є підвищення рівня самостійності та мотивації школяра. У країнах Європейського Союзу вважається, що одним з найбільш ефективних способів досягнути останнього є створення максимально яскраво ілюстрованих підручників [3, с. 15], які зможуть привернути увагу читача, у той час як досягнення учнівської автономності, забезпечення можливості самостійно концентруватися на навчальних стилях і стратегіях є дещо складнішим завданням. Як зазначають британські науковці, таку ціль може бути досягнуто лише за умови дотримання так званого «циклу самостійного навчання», представлено на рис. 1 [6, с. 268].

Рис. 1. Цикл самостійного навчання відповідно до британських науковців

Такий цикл є універсальним і може бути застосований не лише на уроці іноземної мови, а й на занятті з будь-якого іншого предмета. Це означає, що обов'язковою вимогою для підручника є наявність усіх вищезазначених компонентів, кожен з яких охоплює два аспекти – вчителя та учня. Останній передбачає максимальну автономність учня, прикладом якої є можливість самостійно обирати матеріали та навчальні стратегії, презентовані у підручнику.

Варто також відзначити, що у процесі укладання підручників автори мають вибір у підході, який вони можуть застосувати. Найпопулярнішим з них є комунікативний підхід, який деякі науковці розділяють на так званий «сильний» та «слабкий». Основою останнього є максимальне зосередження на формуванні граматичних навичок, які іноді набувають практичного застосування під час надання учням вправ на створення письмових текстів чи усних висловлювань на задану тематику (наприклад, плани на майбутнє, роз-

повідь про себе, тощо) [9, с. 22]. «Сильний» комунікативний підхід полягає у тому, що учень відходить від «сліпого» заучування граматики і, натомість, вивчає мову через комунікацію. При цьому підручник повинен реалізувати досягнення цілі навчальної діяльності, що полягає в автентичному та наповненому практичним сенсом спілкуванні, яке має стати спонтанним та не викликати жодних труднощів. У такому спілкуванні необхідно інтегрувати різні мовленнєві навички, а навчання постає процесом творчого конструювання, що складається зі спроб та навіть можливих поразок, які надають учню можливість здобути необхідний навчальний досвід [8, с. 173]. Окрім того, у підручничотворенні комунікативний підхід характеризується наявністю вправ, націлених на роботу в групі або парі (наприклад, дебати, дискусії, рольові ігри, тощо), а також таких, що спрямовані на індивідуальність учня; індуктивним навчанням граматики, якому властива презентація граматики через її функції, зокрема у контексті.

Ще одним підходом, який широко застосовують сучасні європейські автори підручників, є підхід змістовно наповненої інструкції, що ґрунтується не на способах подачі матеріалу на уроці, а на змісті, який має охоплювати підручник задля досягнення можливості ефективного навчання. Такий підхід зазвичай використовують для конструювання підручників не з першої, а з другої іноземної мови, а сама навчальна книга більше схожа на підручник одразу з декількох предметів, осягнення яких неможливе без відповідних знань мови. Вправи ж у більшості випадків націлені на формування одночасно декількох навичок [8, с. 210].

Третім підходом, який найбільше застосовують у процесі створення підручника, є так званий цілепокладальний підхід, основною ціллю якого є забезпечення практичності знань, які набуваються у процесі вивчення мови, за допомогою двох типів завдань, що пропонуються у підручнику. До них належать завдання з реального життя, тобто такі, які учень виконує поза межами навчального закладу з метою задоволення власних потреб (наприклад, створення телефонної розмови, розігрування діалогу на тему «У магазині» тощо). Окрім того, у таких підручниках широко застосовуються педагогічні завдання, які слугують психолінгвістичним базисом для опанування іноземною мовою [4, с. 40–41].

На переконання більшості європейських науковців, ефективність навчання іноземної мови може бути забезпечена лише за умови паралельного використання як друкованих, так і електронних підручників у процесі навчання, оскільки вони у будь-якому разі не можуть замінити одне одного. Зокрема, уряди європейських країн не визначають точної кількості електронних засобів навчання, які мають бути наявними у кожній школі. Статистичні дані свідчать, що у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії найвищий показник комп'ютеризованості навчального процесу (95 % шкіл) та активно застосовують інформаційно-комунікаційні технології на уроці. У Фінляндії комп'ютерами оснащені 77 % навчальних закладів, а у Нідерландах цей показник становить

92 % [2]. Такі показники чітко демонструють важливість застосування інформаційно-комунікаційних технологій на заняттях.

Однак зазначимо, що сучасні європейські педагоги ні в якому разі не ідеалізують електронний підручник, враховуючи як його переваги, так і недоліки, а вибір між електронним і друкованим підручником, на їхню думку, залежить від контексту навчання та інформації, що презентується [5, с. 8]. Зокрема, друкований підручник вважають більш надійним, оскільки до нього дитина може звернутися у будь-який момент. Водночас така навчальна книга не дає можливості швидко оновити інформацію, усунути можливі недоліки тощо, а отже, швидко підвищити рівень ефективності процесу навчання школярів [3, с. 24].

Висновки. Дослідження сучасних тенденцій розвитку підручничотворення у країнах Європейського Союзу засвідчило, що високий рівень якості навчальних книг у досліджуваних державах забезпечується, насамперед, наявністю чітких вимог, виконання яких є обов'язковим під час створення підручника з іноземної мови. Найголовнішим документом, що визначив подальшу траєкторію розвитку європейського підручника стали «Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання», у яких було окреслено вищезазначені вимоги. До того ж основною особливістю створення підручника з іноземної мови є його націленість на формування комунікативних навичок учня, а також забезпечення високого рівня умотивованості та самостійності. Важливим поштовхом для цього стала розробка так званого «циклу самостійного навчання», а також одночасне застосування як друкованих, так і електронних підручників, кожен з яких виконує власну важливу функцію у процесі навчання.

Література

1. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Strasbourg, Language Policy Unit, 2001. – 273 p.
2. Empirica. Use of Computers and the Internet in Schools in Europe, 2006. – Access mode: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/>
3. Grenman K. The future of printed school books / K. Grenman. – Finland : Utgivare, 2010. – 42 p.
4. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom / D. Nunan. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 211 p.
5. Preparing for Effective Adoption and Use of E-Books in Education. Final Report. JISC Observatory TechWatch, 2012. – 66 p.
6. Reinders H. Do Classroom Textbooks Encourage Learner Autonomy / H. Reinders, C. Balcikanli. – 2011. – № 5. – P. 265–272.
7. Richards C. Jack. The Role of Textbooks in a Language / Jack C. Richards // Curriculum Development in Language Teaching. – Cambridge : Cambridge University Press. – 2001. – 45–51 p.
8. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching / J. Richards, T. Rodgers. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 211 p.
9. Thornbury S. How to teach grammar / S. Thornbury. – Harlow : Longman, 2000. – 192 p.

References

1. Common European Framework of Reference for Languages: learning, teaching, assessment. Strasbourg, Language Policy Unit, 2001. – 273 p.
2. Empirica. Use of Computers and the Internet in Schools in Europe, 2006. – Access mode: <http://ec.europa.eu/digital-agenda/>
3. Grenman K. The future of printed school books / K. Grenman. – Finland : Utgivare, 2010. – 42 p.
4. Nunan D. Designing Tasks for the Communicative Classroom / D. Nunan. – Cambridge : Cambridge University Press, 2009. – 211 p.
5. Preparing for Effective Adoption and Use of E-Books in Education. Final Report. JISC Observatory TechWatch, 2012. – 66 p.
6. Reinders H. Do Classroom Textbooks Encourage Learner Autonomy / H. Reinders, C. Balcikanli. – 2011. – № 5. – P. 265–272.
7. Richards C. Jack. The Role of Textbooks in a Language / Jack C. Richards // Curriculum Development in Language Teaching. – Cambridge : Cambridge University Press. – 2001. – 45–51 p.
8. Richards J. Approaches and Methods in Language Teaching / J. Richards, T. Rodgers. – Cambridge : Cambridge University Press, 2007. – 211 p.
9. Thornbury S. How to teach grammar / S. Thornbury. – Harlow : Longman, 2000. – 192 p.

Гриненко Д. В.

УЧЕБНИК ПО ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ КАК ОДНО ИЗ КЛЮЧЕВЫХ СРЕДСТВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИНОЯЗЫЧНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В ШКОЛЕ: ОПЫТ СТРАН ЕВРОПЕЙСКОГО СОЮЗА

В статье исследуются особенности создания учебников по иностранному языку, предназначенных для учеников средних общеобразовательных заведений стран Европейского Союза, проводится анализ влияния основных нормативных документов на современное развитие создания европейского учебника, в частности определяются критерии оценки качества учебника, а именно – требования к лексическому наполнению учебной книги, презентации материала и инструкций. Кроме этого, презентуются самые распространенные подходы к конструированию учебников по иностранному языку, выделяются функции, которые они должны выполнять, а также приводятся примеры упражнений, целью которых является усвоение учениками соответствующего грамматического материала. В статье выделяются преимущества и недостатки печатных и электронных учебников и возможные пути их эффективного использования на занятии.

***Ключевые слова:** страны Европейского Союза, учебник по иностранному языку, подходы к конструированию учебников, «цикл самостоятельной учебы», оценка качества учебника*

**A TEXTBOOK OF FOREIGN LANGUAGES AS ONE OF THE KEY
MEANS OF THE PROVISION OF THE FOREIGN LANGUAGES
EDUCATION EFFECTIVENESS AT SCHOOL: THE EXPERIENCE OF
THE EUROPEAN UNION STATES**

It is of common knowledge that designing textbooks is one of the most hot-burning issues in education all over the world whereas the research on has already become more than topical. In the article, the peculiarities of the creation of foreign languages textbooks for the pupils of the comprehensive secondary institutions in the European Union are studied; the analysis of the influence of the principal legislative documents on the modern development of a textbook is conducted; in particular, the criteria for the quality assessment of a textbook of the subject under consideration are defined. First of all, it was found that the adoption of «Common European Framework of Reference for Language: Learning, Teaching, Assessment» in 2001 and its updating in 2007 were crucial in the development of foreign language education in Europe including constructing of an academic book as they include the requirements for the lexical content of a textbook, material and instructions representation for a pupil. Besides, the most wide-spread approaches to the designing of the textbooks were represented by the author; the functions which must be performed by a foreign languages textbook of high quality are determined, and the examples of the exercises which are aimed at the pupils' comprehension of grammatical material are provided. Finally, in the article, the cycle of independent learning created by British scholars was provided and specified whereas the advantages and the disadvantages of the printed and the electronic textbooks as well as the possible ways for their effective usage at the lesson were defined. The article can be of special interest for educators and textbook authors.

Keywords: *European Union states, foreign languages textbook, approaches to the textbook design, «independent learning cycle», textbook quality assessment.*